

УДК 37.013:629.7

ПЛАЧИНДА Тетяна Степанівна,

доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри професійної педагогіки та соціально-гуманітарних наук, Льотна академія Національного авіаційного університету

УРСОЛ Оксана Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної педагогіки та соціально-гуманітарних наук, Льотна академія Національного авіаційного університету

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ АВІАФАХІВЦІВ

У статті аналізуються питання формування міжкультурної комунікації у процесі професійної підготовки авіафахівців. Відображено сутність уміння правильно формувати міжкультурну комунікативну стратегію та проявляти себе як активного учасника міжкультурного комунікативного процесу, що є запорукою успішної професійної діяльності авіаційного фахівця. Особлива увага приділяється важливості володіння навичками міжкультурної комунікації у системі професійної освіти.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, комунікація, професійна підготовка, гуманітарні дисципліни, культура, стереотипи.

Постановка проблеми. Не минули інтеграційні процеси України до світового співтовариства й авіаційну галузь, адже постійно й пролонговано розширюється використання авіаційного транспорту, зростають міжнародні авіаперевезення як у повітряному просторі України, так і за її межами тощо. Все частіше випускники льотних навчальних закладів України працюють на міжнародних авіалініях, що передбачає спілкування з іноземними громадянами – це можуть бути як пасажери, так і колеги.

Передує такому спілкуванню навчання в льотному вищому навчальному закладі, де етнокультурне, лінгвістичне і релігійне різноманіття під час навчання, а згодом і у професійній діяльності авіаційних фахівців має свій вплив, як на систему освіти в авіаційних освітніх закладах, так і під час виконання фахових завдань у майбутньому. У цьому контексті важливим є формування у майбутніх авіаційних фахівців навичок міжкультурної толерантності, міжкультурної комунікації, міжкультурних цінностей. Тому перед викладачами льотних навчальних закладів постає вагоме завдання – забезпечення такого освітнього середовища, яке допоможе майбутнім авіафахівцям адаптуватися як у міжкультурному середовищі навчального закладу, так і під час майбутньої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжкультурна комунікація викликає науковий інтерес багатьох дослідників: В. Андрущенко Н. Висоцька, Л. Губерський, В. Євтух, А. Єрмоленко, Г. Касьянов, Л. Компанієць, О. Убейволк К. Клакхон, Е. Голл, Р. Портер, Д. Трагер, А.Кребер та ін. Удосконаленням професійної підготовки майбутніх фахівців авіаційної галузі займалися О. Керницький, Г. Лещенко, О. Москаленко, Т. Плачинда, Г. Пухальська, І. Смірнова та ін. Дослідження різних аспектів теорії міжкультурної комунікації було проведено такими науковцями: С. Гантінгтон, К. Бергер, Е. Гірш, Г. Гофстеде, Е. Голл, С. Даль.

Проте, формування навичок міжкультурної комунікації у майбутніх авіаційних фахівців, зважаючи на міжкультурне середовище як у ВНЗ, так і в майбутній професійній діяльності, недостатньо розкрито у роботах науковців.

Метою статті є дослідження основних проблем формування й розвитку міжкультурної комунікації у процесі професійної підготовки авіафахівців (механізм формування).

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на те, що льотні навчальні заклади, зокрема Льотна академія Національного авіаційного університету (далі – ЛА НАУ), провадить фахову підготовку майбутніх авіаційних фахівців не тільки українських, а й іноземних громадян, постає питання адаптації курсантів до тієї чи іншої культури, традицій, релігії тощо. Полікультурність у навчальному закладі є засадничим принципом побудови якісно нової системи освіти в Україні – повага і прийняття культурного розмаїття в суспільстві, співіснування діалогічного типу без втрати кожним з представників соціуму своєї національної та культурної ідентичності, веде до духовного, культурного та матеріального збагачення соціуму. Расові, етнічні, культурні чи соціальні відмінності при такому підході стають чинниками інтеграції його в єдине багатокультурне ціле. Соціум збагачується за рахунок етнічного, культурного розмаїття, «досвіду» спільнот, які входять в нього, що дає громаді більше шляхів вирішення особистих і суспільних завдань.

Метою вищих освітніх закладів має бути формування позитивного ставлення до міжкультурних відмінностей, допомогти студентству подолати стан культурної замкнутості, яка є причиною негативної реакції через незнання чужої культури та недостатнє володіння іноземною мовою. Оскільки авіаційні фахівці у своїй професійній діяльності вимушені спілкуватися з представниками інших культур, важливим є формування у них адаптації до іншої культури, цінностей, звичаїв тощо, та пояснити чому важливо побудувати стосунки з представниками тієї чи іншої культури. Це стає можливим, якщо людина живе в міжкультурному середовищі тривалий час і активно спілкується з друзями, бере участь у суспільному житті. Умови навчально-виховного процесу у ЛА НАУ сприяють формуванню міжкультурної комунікації, адже в льотному виші навчаються представники понад 10 країн світу.

Звичайно, потрапляючи у незнайоме середовище зі сторонньою культурою, традиціями, релігією тощо, іноземним курсантам дуже важко доводиться перший рік навчання. Але й українським студентам є незвичним спілкування з представниками іншого етносу та народів. У цьому контексті на викладачів ЛА НАУ покладається відповідальність щодо формування у тих та інших міжкультурної комунікації, з метою створення позитивної атмосфери на заняттях та у навчальному закладі в цілому.

Спілкування між викладачем та іноземними студентами, як представниками різних культур, може відбуватись у різних ситуаціях, бути успішним чи призводити до культурного шоку. Умови вдалої комунікації залежать від правильної побудови навчального процесу, якнайшвидшої навчальної, соціально-психологічної та інших видів адаптації, контакту студентів із викладачем, іншими студентами, наявності навчальних матеріалів.

Основним видам професійної діяльності авіаційних фахівців є безпосередня комунікація з представниками інших культур, що вимагає необхідність володіння етикою міжкультурної комунікації, культурою поведінки та відповідними знаннями з культури, релігії, традицій країни, з представниками якої контактує фахівець. Важливим професійним завданням для авіафахівця є вміння долати культурні та релігійні відмінності між представниками різних націй. Авіаційний фахівець повинен бути готовий до міжкультурної комунікації, вміти оцінювати важливі досягнення світової культури, орієнтуватися у культурному та соціальному контексті сучасного суспільства.

Особливе місце проблемі формування й розвитку міжкультурної комунікації належить системі соціально-гуманітарних наук: культурологія, релігієзнавство, етика, естетика, політологія, соціологія. Під час вивчення гуманітарних дисциплін майбутні фахівці авіаційної галузі повинні оволодіти системою знань, націлених на вирішення проблемних ситуацій міжкультурного спілкування, а також навчитися реалізувати їх на практиці з метою забезпечення ефективної професійної діяльності.

Іноземні студенти, які приїжджають на навчання до України, абсолютно не знають культури спілкування, мовного й побутового етикету, а тому важливим елементом

педагогічної діяльності є навчання їх міжкультурного і міжособистісного спілкування в нових умовах.

Бажання іноземців прискорити процес входження в інший соціум із метою зменшення дистанції між власною культурою та культурою країни в якій вони навчаються цілком зрозуміле, але, штучно пришвидшити цей процес неможливо. Неминуче виникнуть суперечності між учасниками комунікації, що належать до різних культур. У цей період дуже важливі поведінка і позиція викладача, який повинен пам'ятати про неприпустимість тиску, повчальності тощо. Йому необхідно проявити особливий такт, повністю виключивши нав'язливість культури країни перебування. Головним у цей період є не пропаганда національного, не протиставлення, а зіставлення різних культур й утвердження думки, що культура зближує народи [1].

Розвиток умінь і навичок міжкультурного спілкування у процесі педагогічного спілкування тісно пов'язані з адаптацією і соціалізацією іноземних студентів у нових умовах, коли і на заняттях, і у позааудиторний час відбувається знайомство з новою для них країною та культурою і так звана «вторинна соціалізація» [2, с. 23-32].

На початковому етапі навчання викладач для розвитку основ спілкування обов'язково повинен враховувати міжкультурні відмінності, а також етичні та соціальні поведінкові норми представників різних культур. Основним завданням викладача є навчити студентів-іноземців міжкультурному спілкуванню, допомогти подолати бар'єри при соціалізації та культурній адаптації.

У період академічної та соціально-психологічної адаптації іноземні студенти зазнають значних змін як особистості. В сучасних умовах навчання іноземних студентів викладач повинен використовувати всі можливі засоби емоційного та психологічного впливу для створення нормальної атмосфери в навчальній групі, уникати тиску і повчальності, а також авторитарного тону у спілкуванні. Необхідно обрати технологію навчання, яка буде спрямована на академічну, соціально-психологічну та соціокультурну адаптацію іноземних студентів, котра б сприяла успішному міжособистісному, міжкультурному та професійному спілкуванню.

В той же час зміст навчальних дисциплін, які на сьогоднішній день викладаються у ЛА НАУ, не повністю вирішують проблеми багатокультурного середовища академії. З навчального процесу виключені ключові дисципліни які формують міжкультурну комунікацію, а саме, етика та естетика, культуролого-релігієзнавчий курс, об'єднані такі дисципліни як соціологія та політологія. Варто зазначити, що саме в процесі вивчення вищезазначених дисциплін у студентів, які знаходяться в полікультурному середовищі формується міжкультурна комунікація та соціалізація. Відповідно це впливає на якість підготовки авіаційних фахівців, особливо пілотів.

В авіації види культурної взаємодії різноманітні. Пілоти, які виконують міжнародні рейси, екіпажі яких складаються з представників різних культур, диспетчери, інженери з технічного обслуговування повітряних суден та наземний персонал постійно контактують з представниками різних культурних середовищ, всі вони повинні бути добре обізнані про культурні відмінності і проявляти в цьому відношенні підвищену пильність. Авіаційна галузь – найбільш очевидний приклад зміщення кордонів культур та країн, національностей та етносів. Саме, вони змушені постійно контактувати з представниками самих різних національностей та віросповідань.

Тому, навчання має бути спрямованим не тільки на залучення особистості до концептуальної системи іншого соціуму, а й до крос-культурного осмислення вимірів дещо різних соціокультурних спільнот. В процесі соціалізації відбувається не тільки залучення особистості студента до норм, традицій, цінностей створених у результаті розвитку етносу в одному соціокультурному середовищі але й вироблення умінь навичок формування соціальних установок індивідів, що відповідають соціальним ролям. Зокрема, для виконання такого важливого завдання соціальної діяльності необхідно введення в навчальний процес відповідних дисциплін гуманітарного спрямування.

Міжкультурне навчання – процес двобічний, який потребує пізнання чужого, а, відповідно, й свого власного. Це допомагає відчутти та усвідомити чужу культурну ідентичність, а, отже, краще зрозуміти і свою. Таким чином технологія міжкультурного навчання є фундаментом формування міжкультурної комунікації.

Міжкультурну комунікацію можна визначити як комплексний взаємозв'язок і взаємовідношення, в процесі яких люди, що належать до різних національних спільнот, обмінюються досвідом, духовними цінностями, думками. Культура такого спілкування залежить від їх умінь дотримуватися загальнолюдських етичних норм. Організаційний процес формування міжкультурної комунікації включає: визначення загальної мети і конкретних завдань; ознайомлення студентів в процесі вивчення циклу гуманітарних дисциплін із системою наукових знань про права і свободи людини і народів, про нації і їх стосунки, про раси й інші культури; розвиток позитивного досвіду культури спілкування тощо.

Високий рівень міжкультурної комунікації передбачає оволодіння своїми емоціями, виявлення уваги до інших людей. Стосунки в процесі міжкультурної комунікації передбачають високий розвиток етнополітичного мислення, відчуттів, потреб, толерантне ставлення до іншої культури, до національних звичаїв, традицій. Показниками сформованості міжкультурної комунікації є також знання історії і культури народів, різноманітні зв'язки один з одним, умінь вести діалог культур, дискутувати, оцінювати явища з гуманістичних позицій, відстоювати і пропагувати свої переконання.

Успішна міжкультурна комунікація передбачає постійну готовність людини до сприйняття, розуміння і прийняття чужих етнічних стереотипів поведінки, народів, звичаїв, інтересів, культурних цінностей тощо [3]. Як свідчить досвід, значна частина проблем під час спілкування з представниками інших культур виникає через непорозуміння причин поведінки одне одного, коли люди в певній ситуації очікують на певну поведінку, а не дочекавшись її, доходять помилкових висновків щодо культури, з представником якої вони спілкуються. Тому дуже важливо донести до студентів стереотипи поведінки, характерні для тієї або іншої культури, які, з одного боку, допомагають індивіду орієнтуватися в ситуаціях, що не потребують відповідальних рішень, з іншого – стереотипи як закріплена форма упередження відіграють негативну роль, заважають об'єктивно оцінювати протиріччя, які виникають у ході розвитку суспільних відносин, неоднозначність вчинків людей [4, с. 115-118]. Крім введення у навчальний процес, зазначеного вище циклу гуманітарних дисциплін, важливим є використання у процесі навчання «прикладних методів формування міжкультурної комунікації, а саме: методу інтерактивного моделювання, який орієнтований на свідоме відтворення різних індивідуальних і групових ситуацій міжкультурної комунікації. Завдяки цьому інтеркультурна й емоційна енергія учасників навчального процесу спрямовується на аналіз та оцінювання ситуацій. Можна запропонувати обговорення проблемної ситуації, яка виникла у процесі спілкування між представниками різних культур, які відрізняються мовою, поведінкою, звичаями тощо; метод стимуляції полягає у штучному створенні конкретної ситуації міжкультурного спілкування та прогнозуванні можливих варіантів і результатів, виходячи з різних точок зору й аспектів. Сингулятивні ситуації дають змогу увійти в образ людини іншої культури і, як правило, є узагальненим досвідом міжкультурного спілкування всіх учасників процесу. Важливою рисою цього методу є обов'язкове створення умов для культурної творчості, бо саме творчість є основною діяльністю її учасників; метод проблемних ситуацій полягає в організації таких ситуацій, за яких відбувається трансформація інтелектуально-етичних проблем в емоційні. Завдяки цьому учасники осмислюють недостатність засобів, що використовуються, знаходять у співпраці з викладачем потрібний матеріал для подолання труднощів, самостійно ставлять завдання для розвитку власних можливостей, які є необхідними для відпрацювання відповідної стратегії дій в опосередкованій чи безпосередній ситуації міжкультурного спілкування» [5, с. 1-10].

Головною умовою оптимального функціонування авіаційного фахівця у системі професійних вимог є досягнення високого рівня володіння навичками міжкультурної

комунікації, оскільки у професійній діяльності вона характеризується як система взаємозв'язків, під час яких люди, які належать до різних національностей, здійснюють професійне спілкування.

Висновки. Таким чином, ключова роль у формуванні й розвитку міжкультурної комунікації належить саме системі гуманітарних наук. Введення у навчальний процес таких гуманітарних дисциплін: культуролого-релігієзнавчий курс, етика та естетика, соціологія, політологія допоможе розвитку навичок міжкультурного спілкування, та формує міжкультурну комунікацію у процесі професійної підготовки авіафахівців.

Уміння правильно формувати міжкультурну комунікативну стратегію та проявляти себе як активного учасника міжкультурного комунікативного процесу – основа професійної діяльності авіаційного фахівця. Зазначимо, що важливими для подальшого дослідження залишаються проблеми які виникають при формуванні й розвитку навичок міжкультурної комунікації майбутніх авіаційних фахівців.

Список використаних джерел

1. Гришаева Л. И. Введение в теорию межкультурной коммуникации: учеб. пособие для студ. лингв. фак. высш. учеб. Заведений. Изд. 5-е, испр. и доп. Москва: Издательский центр Академия, 2008. 352 с.
2. Галицька М. М. Міжкультурна комунікація та її значення для професійної діяльності майбутніх фахівців. Освітологічний дискус № 2, 2014. С. 23–32.
3. Почебут Л. Г. Взаимопонимание культур: методология и методы этнической и кросс-культурной психологии. Психология межетнической толерантности: учеб. пособ. Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУ, 2005. 281 с.
4. Шавкун І. Г. Міжкультурна комунікація як складова сучасної менеджмент-освіти. / Культурологічний вісник Нижньої Наддніпряни, 2009. Вип. 23. С. 115–118.
5. Воротняк Л. І. Моделювання ситуацій міжкультурної комунікації в процесі навчання іноземної мови магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах. / Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2010. Вип. 3. С. 1–10.

References

- 1 Grishaeva, L.I. (2008). Vvedenie v teoriiu mezhkul'turnoj kommunikatsii : ucheb. posobie dlja stud. lingv. fak. vyssh. ucheb. Zavedenij [Introduction into the theory of international-cultural communication: study guide for students of language faculties of universities]. Izd. 5-e, ispr. i dop. Moskva: Izdatel'skij tsentr Akademija [in Russian].
2. Halytska, M.M. (2014). Mizhkulturna komunikatsiia ta yii znachennia dlia profesiinoi diialnosti maibutnikh fakhivtsiv [International-cultural communication and its meaning for future specialists professional activity]. Osvitohichnyi dyskus 2, 23–32 [in Ukrainian].
3. Pochebut, L.G. (2005). Vzaimoponimanie kul'tur: metodologija i metodi ztnicheskoi i kross-kul'turnoj psihologii. Psihologija mezhetnicheskoi tolerantnosti: ucheb. posob.[Cultures common ground: methodology and methods of ethnic and cross-cultural psychology. Psychology of inter-ethnic tolerance: study guide]. Sankt-Peterburg: Izd-vo SPbGU [in Russian].
4. Shavkun, I.H. (2009). Mizhkulturna komunikatsiia yak skladova suchasnoi menedzhment-osvity [International-cultural communication as a part of modern management education]. Kulturolohichni visnyk Nyzhnoi Naddniprianshchyny, Vyp. 23, 115–118 [in Ukrainian].
5. Vorotniak, L.I. (2010). Modeliuvannia sytuatsii mizhkulturnoi komunikatsii v protsesi navchannia inozemnoi movy mahistriv u vyshchychk pedahohichnykh navchalnykh zakladakh [Modelling of international cultural communicational situations for masters in the process of teaching foreign languages in pedagogical universities]. Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy, Vyp. 3, 1–10 [in Ukrainian].

PLACHYNDA Tetiana, The doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of Professional Pedagogics and Human Sciences Department, Flight Academy of National Aviation University;

URSOL Oksana, Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor of Professional Pedagogics and Social-Humanitarian Sciences Department Flight Academy of National Aviation University.

INTERNATIONAL-CULTURAL COMMUNICATION IN THE PROCESS OF AVIATION SPECIALISTS PROFESSIONAL EDUCATION

Abstract. *In the process of European integration the air transportation inside and outside Ukraine has been developed. That's why the gradulators of flight educational establishments have to communicate English free to work abroad. It's a quite often situation if the graduator of flight universities work for international airlines and communicate with foreigners.*

They study at the universities or colleges where they are influenced by different ethno-cultural, language and religious environment, which is very important not only during the education but during the process of working as well. That's why it is necessary for them to form and develop the skills of tolerance, international cultural communication and international values. So, the instructors, professors and their assistants of flight educational establishments should such educational environment that can help gradulators to adopt for international communication during studying and after it as well.

The purpose of my paper is the research of the main problems in international communication forming and development during the process of aviation specialists professional education.

The main condition of aviation specialist optimal functioning in the system of modern professional demand is reaching of high level in international-cultural communication, because in professional activity it is defined as the system of interrelations with the help of which people of different cultures have possibility to communicate.

The system of humanitarians has the key role in the sphere of international communication development. Implementation of such subjects as Cultural-Religious course, Ethics and Aesthetics, Sociology, Political science into the process of education can support the skills development of international cultural communication in the process of aviation specialists professional education.

Key words: *international cultural communication, communication, professional education, humanitarians, culture, stereotypes.*

*Одержано редакцією: 17.01.2018 р.
Прийнято до публікації: 29.01.2018 р.*